پێگەی
(سوپرمان، ئافرەت، نەتەوە)
لەئایدیای نیچەدا

د. مستەفا غالب
وەرگێڕانی لەعەرەبییەوە: لوقمان رەئوف

نیچە یەکێکە لەفەیلەسوفەکانی سەدەی نۆزدەو لە(١٥)ی تشرینی یەکەمی ساڵی ١٨٤٤ لەشارۆچکەی (ریکن) نزیک (لیبتسج) لەدایکبووە، ڕۆژی لەدایکبوونی هاوکاتە لەگەڵ ڕۆژی جەژنی (البروسا) حاکم (فریدریك غلیوم)ی چوارەم، ئەم بۆنەش دڵی باوکی زۆرخۆشکرد، چونکە ژمارەیەکی زۆری لەئەندامانی خێزانی مەلیکی بەخێوکردبوو، باوکیشی ناوی ئەم کوڕە نوێیەی ناونا (فریدریك) واتە ناوی مەلیك، نیچە لەمبارەوە دەڵێ: (لەهەموو حاڵەتەکاندا هەڵبژاردنی ئەم ڕۆژە بۆلەدایك بوونم،یەك سودی هەیە ڕۆژی لەدایك بوونم درێژترین ڕۆژی منداڵیمە, ڕۆژی تێکەڵبونە لەگەڵ گەلەکەم)

زۆربەی بنەماڵەی نیچە لەپیاوانی ئایینی بوون، بۆیە ئایین ڕۆڵێکی زۆری گێڕا لەمنداڵیدا، بەڵام دواتر ناوی خۆی نا(دوژمنی مەسیح) و بەدرێژایی ژیانی ڕووبەڕووی ئاین بوویەوەو ڕەخنەی زۆری لێگرت.

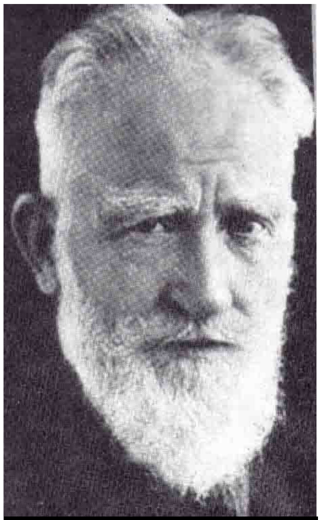

برنادشۆ

نیچە لەتەمەنی (٥) ساڵیدا باوکی دەمرێت، بۆیە شێوەیەکی ئەفسانەیی بۆ باوکی دەکێشێ، دوای مردنی باوکی لەبارودۆخێکی ژنانەی پەتیدا ژیانی بردەسەر، چونکە خێزانەکەی وەدەوروبەری هەر ژن بوون دواتر خوشکەکەی (ئەلیزابات) دەیباتە لای خۆی وبۆماوەی (١٢) ساڵ لەلای دەمێننەوە، لەساڵی ١٨٥٨ چۆتە خوێندنگەی (بفورتا) دواتر چووەتە زانکۆی (بۆن) بۆماوەی شەش ساڵ لەوێبووە، پاش ڕۆیشتنی مامۆستا زمانەوانیەکەی (ڕێشل) بۆ لیبتسج، نیچەش دەچێت بۆئەوێ, نیچە یەکەم کتێبی لەساڵی ١٨٧٢ دا بەناوی (مولە المأسامن روح الموسیقا) بڵاوکردەوە لەدوا دواییەکانی ژیانیشیدا شێت دەبێت ولە٢٥ ئابی ١٩٠٠کۆچی دوایی دەکات.

بەگشتی ئەو کتێبانەی کەبە درێژایی تەمەنی نووسیونی بریتین لە:

((لەدایکبوونی تراژیدیا لەرۆحی مۆسیقادا، ئەندێشەیەك بەدەر لەکاتی خۆی ، کاروباری مرۆیی (١٨٧٦-١٨٧٩)، شەفەق (١٨٨٢)، زانستی کۆمیدی، زەرادەشت وای وت (١٨٨٣-١٨٨٥)، جیاواز لەچاکەو خراپە ١٨٨٥ بنچینەی سەرهەڵدانی ئاکار (١٨٨٧)، ئیرادەی هێز (١٨٨٤-١٨٨٥)، لەناوچوونی بتەکان، دوژمنی مەسیح، فەلسەفەی ڤاگنەر، نیچە دژی ڤاگنەر، ئەوە ئەو پیاوەبوو)).

فەلسەفەی نیچە بەشێکی دانەبڕاوە وئاوێتەی ژیانی بووە، بەشێوەیەك لەقوڵاییەکانی دانایدا شۆڕبووەتەوە، لەم پێناوەدا فەلسەفەی دەربارەی کیان وبوونی تەواو هەبووە، بیروڕا وتیۆرەکانی لەقوڵاییەکانی وروژانە دەرونیەکان وبوونی کەسیەوە سەرچاوەی گرتوە، وەکو تیۆرێك ڕووبەڕووی هەموو ئەو بیروکارانە بووەتەوە, کەلەناخیدا پەنگیان خواردوەو بەزەینی داهێنەرانەی زیندوی کردوونەتەوەو لەجێگەی واقیعی ڕاستەوخۆی ژیانی زیندوی خەڵکی داینـاون, نیچە ڕەخنەی گاڵتەجاڕیانەی بەرامبەر بیروڕاو تیۆرەکانی زاناکان هەبوو، جەختی لەوەکردووەتەوە کەنزمترین پلەی مرۆڤ شێوە تیۆریەکەیەتی وبانگەشەی دوورکەوتنەوەی لەسیستمی فیکری کردوە وهەوڵی نوێکردنەوەو پەرەپێدانی داوە.

نیچە خاوەنی پەیامێکی شارستانی بووە بۆژیان, کەپەیامی فەیلەسوفێکی دانای خاوەن پەیڕەوێکی تیۆری نەبوو، بەڵکو پەیامی ڕەخنەگرێك وبەتوانای ئەو شارستانیەتەی کەتیایدا ژیاوە، لەگەڵ هەموو ئەو سیفەتانەی کەتێڕوانینەکەی بۆشارستانیەتی ئەورووپی هاوچەرخ, لەڕووی قوڵی وتوانای ڕۆچوون بۆدوورترین قوڵایی لەخۆگرتوە، کەچی ڕۆڵەیەکی دڵسۆز بووە بۆشارستانیەتێك کەتەواو نەبووبوو. نیچە بەرهەمێکی ڕەسەنی سەدەی نۆزدەیە ولەتوانایدا نەبوو حوکمێکی وردی گشتگیر, بەسەر شارستانیەتی ڕۆژئاوای هاوچەرخیدا

بدات، لەبەرهۆیەکی روون ئەویش ئەوەیە, ئەو شارستانیەتە بەماوەی گواستنەوەدا, بۆسەردەمێکی نویٚ تێدەپەڕیٚ, کەرەگەزەکانی هێشتا تەواونەکرابوون، بگرە هەندێکیان هەر سەریان هەڵنەدابوو. لەسەدەی (١٩)دا شێوازی فیکری لەمەیدانی فەلسەفەی شارستانیدا، شێوازێکی خەمۆکیانەی هەبووە، شێوەیەك کەبانگەشەی تاکڕەوی ونەتەوەی تەسك...هتد بکەن، ئەمەش بەهۆی گواستنەوەی جیهانی رۆژئاوایی, لەژیانێکی کۆنەوە بۆژیانێکی نویٚ، نیچەش، یەکێك بوو لەوفەیلەسوفە بیرمەندانە, بیرکردنەوەی نیچە دابەش دەکرێت بەسەر سیٚ قۆناغدا:

١-قۆناغی هونەری رۆمانتیکی کەلەساڵی ١٨٦٩ دەست پێدەکات تاساڵی ١٨٧٦، ئەو قۆناغەیە کەکەوتبووە ژێر کاریگەری شوبنهاوەرو ڤاگنەر، بەوازلێهێنانیان کۆتایی دێت.

٢-قۆناغی شێوازو هەلومەرجی رەخنەیی لەساڵیٚ ١٨٧٦ دەست پێدەکات، تاوەکو ساڵی ١٨٨٢، بیرکردنەوەی نیچە بەکاریگەربوون بەپرۆگرامی زانستی چڕدەبێتەوە, دوای وازهێنان لەکاریگەریە رۆمانسیەکانی رابردو، ئەو قۆناغەیە کەنیچە سوربوو لەسەرئەوەی کەتوندترین رەخنە رووبەرووی خاسیەتەکانی ژیانی مرۆیی بکاتەوە لەسەدەی نوێدا.

٣-قۆناغی سۆفیەتی پەتی، بەنوسینی کتێبی (زرادشت) دەست پێدەکات لەساڵی ١٨٨٣,تاساڵی ١٨٨٨، بەردەوام دەبێت، تێیدا بیرکردنەوەی لەسەربەخۆیی تەواو ورد دەبێتەوەو لەرێگەیەکی تایبەتدا گوزەردەکات، شێوازەکەشی شێوەیەکی هەڵچونی سۆفی وەرگرتوە, نەك شیکاری رەخنەیی.

لەم سەردەمانەشدا نیچە بەرەو ئاڕاستەیەکی گشتی، کەئاڕاستەی مەعقولیەتی داماڵراوە، پەیوەستە بەسروشت وژیانی سەرزەویەوە.

نیچە و سوپرمان

نیچە پێیوایە ئاکار لەسادەیی ولاوازیدا نیە، بەڵکو لەپشت هێزەوەیە، هەربۆیە دەبێت هەوڵی مرۆیی بۆپەرەپێدانی تاکی بەهێزتر بەکاربهێنرێت، لەبەرئەوەی رەگەزی مرۆیی, یان سوپرمان, تەنها ئامانجە بۆبەرزبوونەوەی هەموان, بەرەو ئاستی نمونەیی وتەواوی رەها. مرۆڤی عاقڵیش خۆی بڕیار بدات, لەمەڕ ئامانجەکانی باشترکردنی رەگەزی مرۆیی، چونکە لای نیچە رەگەزی مرۆیی, نەك تەنها چالاك نابێت، بەڵکو بوونیشی نیەو لەشارەمێرووله دەچێت، یاخود کاریگەریەتی ئەزمونی گەورەیە کەهەندیٚ شت تیایدا پێشدەکەوێت، کەچی زۆربەیان تێکدەچن.

گومانی تێدانیە، ئامانجی هەموو تاقیکردنەوەکان لەبەختەوەری جەماوەردانیە، بەڵکو لەچاکسازی نمونەکەدایە, ئەگەر کۆمەڵگاکانیش لەسەریان بێت، کۆتاییەکانیان لەوەباشتر دەبێت, کەگرنگی بەنمونەکە بدریٚ، چونکە کۆمەڵگا ئامرازێکە بۆ زیادکردنی هێزو بالأبوونی کەسیەتی تاکەکان، هەروەها کۆمەڵیش لەخۆیدا مەبەست نیە، کەواتە ئامێرەکان بۆ چ مەبەستێکن، ئەگەر سودی تاکەکان تەنها لەچاکسازییاندا بێت؟ ئایا ئامێرەکان، یان رێکخراوە کۆمەڵایەتیەکان لەخۆیاندا مەبەستن؟ ئایا ئەمە کۆمیدیای مرۆییە؟ پیٚ دەچێت نیچە لەوتارەکەیدا, باس لەدروستبوونی جۆرێکی نویٚ، مرۆڤی تاك وسەرکەوتو وبالأبکات، کەشێوەیەکی خەمناك لەنێو توندوتیژی مرۆڤە ئاساییەکاندا وبوونی ئەو جۆرە مرۆڤە, ئیدانەی دروستبوونی مەبەست وپەروەردەی مەبەستدارو بەخێوکردنی وریابکات, زیاتر لەئیدانەکردنی هەڵبژاردنی سروشتی.

نیچە پێیوایە سوپرمان دەتوانێت، تەنها لەرێگەی هەڵبژاردنی مرۆیی وچاوساغی پەیدابوونی نەوەکان وپەروەردەی بالأوە بمێنێتەوە، کەواتە نادانیە, گەر رێگەبدەیت بەهاوسەربوون لەرێگەی خۆشەویستیەوە، وەکو رێگەدان بەهاوسەربوونی پاڵەوانەکان لەگەڵ خزمەتکارەکانیدا، هەروەها نیچە بۆی دەرکەوتوە کەشوبنهاوەر کەوتۆتە هەڵەوە، چونکە خۆشەویستی, کاری نەوە پەیداکردن نیە، کاتیٚ مرۆڤ عاشق دەبێت، نابێت چەند بڕیارێك بدات, کەکاریگەری لەسەر هەموو ژیانی هەبێت، چونکە سروشت رێگەی بەمرۆڤ نەداوە, لەیەك کاتدا عاشق ودانابێت، هەربۆیە لەسەرمانە, کەپەیماننامەکانی عاشقەکان روونبکەینەوەو خۆشەویستی بەرێگر لەبەردەم بەهاوسەربووندا دابنێین وچاکتر وایە هەرە چاکەکان هاوسەری پێکەوە بنێین وخۆشەویستی بۆگێلەکان دابنێین،

چونکە بەهاوسەربوون تەنها بۆزاین نیە، بەڵکو چاکترکردن وپەرەپێدانیشە.

کەئیرادەی لەم جۆرەیان هەیە، مەردایەتی بەچەمکی نیچە بەبێ لەدایکبوونی چاك نابێت، چونکە زەین بەتەنها چاك

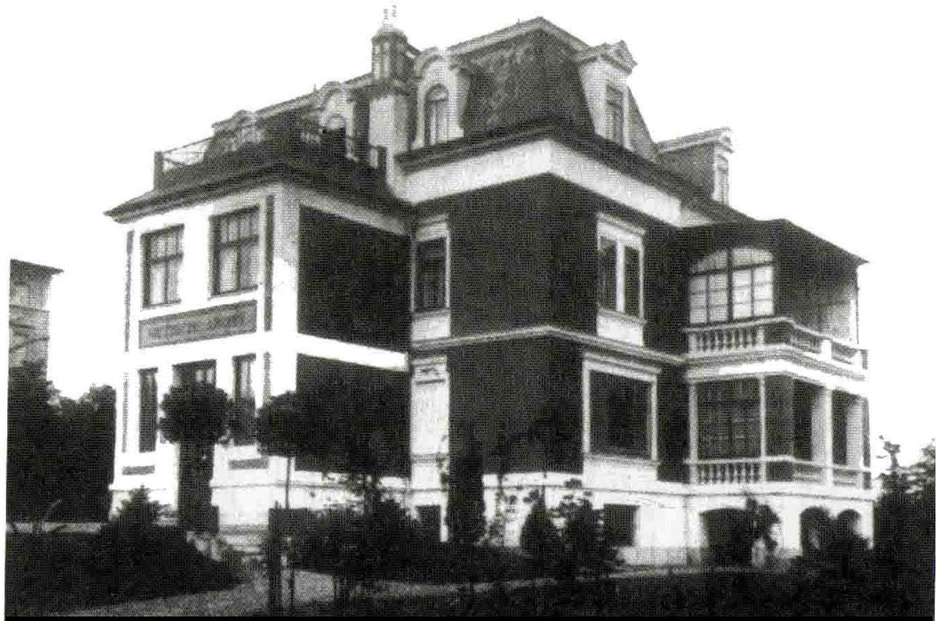

خانووەکەی نیچە (١٨٦٧)

لەبەرئەمەش نیچە دەڵێ: تۆ لاوێکی وحەز لەژنهێنان دەکەیت ومنداڵتان هەبێ، بەڵام لێتدەپرسم: ئایا تۆپیاوێکی هێندە بەجورئەتی, کەئارەزوی ئەوەدەکەیت کەمنداڵتان هەبێ؟ ئایا تۆ بەرکەوتوەکەی ئایا خودو هەستەکان وپیاوەتیەکانت کۆنترۆڵ کردوە؟ یاخود ئەم حەزەت حەزی ئاژەڵێکەو دەری دەبڕی؟ یاخود هۆکەی تەنهاییە؟ یاخود پێچەوانەکەی خۆتە؟ چەند حەزمەدەکرد کەسەرکەوتن وئازادی تۆ هاندەری ئەم منداڵبونەت بوایەو لەم پێناوەشدا چەندین نمونەو پەیکەری زیندوت بۆ سەرکەوتن وئازادیەکەش بنیات بنایەو پشتەوەی خودی خۆشت بنیادبنایە، بەڵام پێشتر دەبێت خودی خۆت بەشێوەیەکی دروست، لەڕوی لەش ودەرونەوە بنیات بنێیت وتەنها خودت لەزیادبووندا نەبێت، بەڵکو هەوڵی بەرزبونەوە بدرێت. بەهاوسەربوون: لەسەر ئەم شێوازە ئیرادەی دوانە بۆئەو یەك کەسەی, کەلەهەردوکیان دروستترە، هاوسەربوون بەرێزگرتنی ئەوی تردائەنێم، هەروەها رێزگرتنە لەوانەش, نابێت، بەڵکو هەمیشە شتێکی ترچاکی دەکات، ئەو شتەش خوێنە، دوای ئەوەی ئەوکەسە سوپرمانە, لەدایکبوونێکی چاك پەروەردەیەکی نەوەگیری دەبێت، دەخرێتە قوتابخانەیەکی توندوتیژەوە, بۆ ئەوەی تیایدا کەسێکی تەواو دەربچێت ولەهەمان کاتدا حەسانەوەو چەندین لێپرسراویەتی تیابێت، کەتیایدا لەش فێری ئازاربکرێت, بەهێمنی ئیرادەش لەسەر گوێڕایەڵی وفەرماندانەکان رابهێنرێ و ئازادی تیایدا پێشێل نەکرێ ولەش وئاکاری مرۆڤ پێشێل نەکرێ، ئەم قوتابخانەیە دەبێتە فێرگەیەك بۆفێربوونی پێکەنین لەقولایی ناخ ودڵەوەو دەبێت فەیلەسوفەکانیش پۆلێن بکرێت، بەپێی توانای پێکەنینیان وئەوەی بەسەر شاخەکاندا تێدەپەڕێت, لەگەڵ هەموو کارەساتەکاندا پێدەکەنێت، بەم شێوەیە تاڵ ئاکاری لەم پەروەردەیەدا نابێت وئیرادەیەکی پاك پەیدادەبێت وئیدانەی جەستەی تیاناکرێت، تەنانەت سوپرمان بۆی هەیە چێژ لەکیژە جوانەکانیش ببینێت. مرۆڤێك کەئەمە لەدایکبوونی

بێت لەپاڵ پەروەردەکەیدا, دەکەوێتە پشتەوەی چاکەو خراپەوە, گەربیەوێت دەبێ بەخراپەکار، لەم رووەشەوە بێترستر دەبێت, لەوەی چاکە بێت.

چاکە چییە؟ ئەگەر ئازابێت, ئەوە چاکەیەو هەموو شتێکیش, کەهەست بەهێزبکات چاکە, واتە هێز لەخوددا.

لەشڵەژانی حەزەکاندا, دەبن بەهێزی کەسێتی، کەسی لاوازیش ئەوەیە, کەهێزی رەتکردنەوەی نیەو شازەو ناتوانێت بڵێت نا. مرۆڤ گەرهەوڵی پاککردنەوەی خودو رێکخستنی بێت، ئەمە بەرزترین کارە مرۆڤ مەبەستی بێت توندبێ لەسەر ئەوانی تر، دەبێ پێشتر بەرامبەر بەخۆی

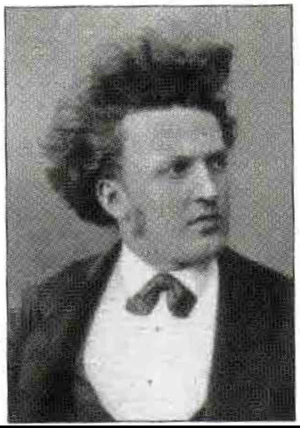
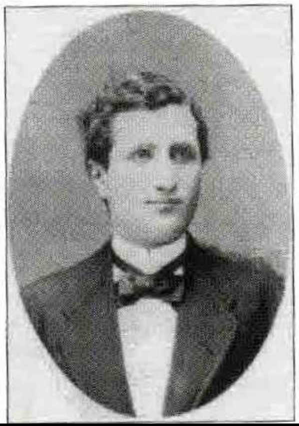

پیتەرگاست

پاو رێ

فرانتس ئەولیك

خراپە چییە؟ هەموو شتێك کە لەلاوازییەوە سەرهەڵبدات. سروشتی جیاوازی سوپرمان خۆشەویستی مەترسی وململانێیە، بەمەرجێ مەبەستداربن، چونکە سوپرمان داوای سەلامەتی ورزگاربوون ناکات، بەڵکو بەختەوەری بۆهەموان دابیندەکات. زرادەشتیش هەموو ئەمانەی دەویست، لەم رووەشەوە شوێنی دووری دەبڕی و بەبێ مەترسی نەدەژیا، لەبەرئەوە هەموو جەنگێك چاکەیە، هەرچەندە هۆکارە گشتیەکان لەزەمەنە نوێکاندا, بێبایەخ بن وجەنگی چاك لەهەموو جەنگێك چاکەیە، هۆیەك پیرۆزترە، تەنانەت شۆڕشیش چاکەیە، چونکە زەمەنی ململانێکان گەورەیی پەنگ خواردوی تاکەکان دەردەخات، کەپێشتر زەمەن ودەرفەتی تەواویان بۆی نەبووە ولەم ژاوەژاوەی شۆڕشەشدا، پیاوی مەزن دەرئەکەون، بۆنمونە لەشۆڕشی فەرەنسیدا، ناپلیۆن دەرکەوت، هەروەکو لەسەردەمی رێنسانسدا چەندین کەسایەتی مەزن دەرکەتن، زیندەیی وعەقڵ ونەفس بەرزی سوپرمان دروست دەکەن، بەڵام دەبێ بگونجێت، چونکە هەڵچونەکان, تەنها دەبن بەهێز, گەر مەبەستێك لەپشت یەکخستنیانەوە بێت، ئەو مەبەستە

توندبێت وهەرگیز خیانەت لەهاوڕێکەی نەکات، ئەمەش سیفەتە کۆتاییەکانی مەردایەتیەو یاسای یەکەمی سوپرمانن، ئێمە کەلە سایەی کەسێکی وەهادابین, ئەتوانین بە بەختەوەری بژین وئامانجمان خۆشویستنی یەکتریە، دەبا گەورەبین وخزمەتی گەورەبکەین، ئەوە چەند دیمەنێکی جوانە، هەموو ئەو ملیۆنە مرۆڤانە لەخزمەتی ناپلیۆن دابوون, گەرهەوڵ بدەین ببین بەپێغەمبەر ناتوانین، بەڵام دەتوانین رێگە بۆهاتنی خۆش بکەین ودەتوانین بەیەکەوە کاری بۆبکەین, بەجیاوازی شوێن وکاتەکان.

زرادەشت تەنانەت لەئازارەکانیشیدا گۆرانی دەوت وگەربتوانێت گوێ لەدەنگی یاریدەدەرانی دەگرێت، ئەوانەی حەز بە مرۆڤی بالادەکەن. ئێوەش ئەی مرۆڤە تاکەکان کەلەم سەردەمەدا یەکگرتون، رۆژێك دێت دەبن بەگەل وگەلێکی هەڵبژێراو، لەم گەلەش سوپرمان لەدایك دەبێت.

نیچە و ئافرەت

نیچە بەوتە بەناوبانگەکەی: (ئایا تۆدەچیت بۆلای ئافرەت؟ کەواتە ئامێری سزاکەت لەبیرنەچێت!) هێرشی توند دەکاتە سەرئافرەت، بەڵام پێش ئەوەی هۆی ئەمە روون

بکەینەوە، چاکتروایە چۆنیەتی پەیوەندی ئەم فەیلەسوفە بەئافرەتانەوە کەناسیونی روونبکەینەوە، لەپێناو تیشك خستنە سەرهۆکان گومانی تێدانیە پەیوەندی نیچە بەئافرەتەوە دیاریکراوبووە، تاگەیشتۆتە پلەی پێگەیشتن، بەڵام لەمنداڵیدا لەنێوان خێزانێکدا ژیاوە کەلەئافرەتان پێکهاتوە، وەکو دایکی وخوشکی ونەنکی ودوو پوری کەشویان نەکردبوو، هەرگیز بێخەم نەبوو. پەیوەندی بەهێزی بەخێزانەوە نەبوو. نیچە خاتو (لوسالومی) ناسیوە، بەوەی کەگەورەترین وزیرەکترین ئافرەتی سەرزەویە، کاتێك کەداوای کرد شوی پێبکات، دوای خۆشەویستیەکی گەورە، دەرکەوت کەئەم خۆشەویستیە لەیەك لاوە بووەو خاتوو (لوسالومی) ئەم داوایەی رەتکردەوەو شوی بەهاوڕێکەی کرد، کەناوی (باول ری)ە, نیچە پێیوابوو خاتوو (لوسالومی) خیانەتی لێکردوە، ئەمیش شۆکێکی بەهێزبوو بۆی ولەناخەوە هەژاند وپاڵی پێوەنا , کەخۆی بکوژێ, بەهۆی خواردنی هەندێك حەبی خەو، جگە لەوەش پەیوەندی ترەبوو، ئەویش پەیوەندی نیچەیە بەکۆزیمای خێزانی ڤاگنەرەوە، کەئەم ئافرەتە پایەیەکی بەرزی لەدڵی نیچەدا داگیرکردبوو، بەهۆی زیرەکی وکارامەیی وجورئەتی بێوێنەیەوە کەپاڵی پێوەدەنا , سەرکێشی لەگەڵ هەموو نەریتەکاندا بکات، نیچە خۆشیویست بەهێمنی وقوڵی، تائەو رۆژەی کەنیچە هەموو پایەکانی زەینی لەدەست نەدابوو ئەمەشی ئاشکرانەکردوە, کەدواتر لەرێگەی تایبەتی خۆیەوە ئاشکرای کرد, ئەمەش رۆڵێکی گەورەی خۆی بینی لەزەین وبیرکردنەوەی هۆشیارانەدا, بەدرێژایی ژیانی نیچە.

لەراستیدا ئەم شکست خواردنەی نیچە لەپەیوندیەکانی لەگەڵ ئافرەتاندا، هۆکارە راستەوخۆکانی هێرشەکانیەتی بۆسەر ئافرەتان، بەوەی بوونەوەرێکی کەم وخەوشدارەو نابێت متمانەی پێبکەین.

ئافرەت بەرای نیچە گرنگی بەکەسەکان دەدات، نەك بەشتەکان، گەر گرنگیش بەشتەکان بدات، ئەوە وەکو کەسەکان دەبێت وتێڕوانینی کەسی لایەنگرانەی دەبێت، هەربۆیە مەترسیدارە, گەر کاروباری گرنگی بدرێتە دەست، وەك سیاسەت، چونکە هەڵسوکەوتی پاك وبێ لایەنی نابێت.

نیچە رووبەرووی بزاڤی رزگاربوونی ئافرەت, بەهۆی توانا بیریەکانیەوە دەبێتەوە، پێیوایە سروشتی ئافرەت رێگرە لەم بزاڤەدا، چونکە سروشتێکی ئاشتیانەی هەیە, کەرێز لەدەسەلاتی باو و بیرەکانی ناو کۆمەڵگە دەگرێ ولەتوانایدا نیە بەرەکانیان بکات، هەربۆیە لێرەدا پەیوەست دەبێت بەپیاوەوەو ئەمەش رێگردەبێت لەهەنگاونانی بەرەو رزگاربوونی خۆی، نیچە جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە, کەگیانی ئازادو سەربەست، هەرگیز لەگەڵ ئافرەتدا ناژی، بەڵکو بەتەنها دەبێ وبەپێی هەڵسوکەوتی خۆی دەڕوات. گەورەترین پلەش کەئافرەت بیگاتێ، پایەی شتە خاوەنداریەکانە، بەڵام پیاو بەڕای نیچە رۆحی، یان گیانی لەقولاییدایە، هەروەکو ئارەزوەکانی، تەنها لەسەر شێوازی رۆژهەلاتی بیرلەئافرەت دەکاتەوە، واتە شتێکە کەدەکرێ خاوەنی بیت وکالایەکی پۆشراوەو لەسەری نوسراوە لەکاری

ئەلیزابێس خوشکی نیچە

ماڵەوە خزمەت بکات وخودی خۆی تیادا دروست بکات. ئاشکرایە فاکتەری کەسی هاوکار بووە لەگەلاڵە بوونی بیروڕاکانی نیچەدا, هەڵسەنگاندنی بۆئەو کەسایەتیە ئافرەتانەی پێشوو، وەکو لوسالومی و کوزیما، ئەوە دەردەخەن کەلەناخی داو لەقولایی خودیدا، ئافرەت بەم شێوەیە نیە، بەڵام ئەم پەیڕەوەی دواتری بەکارهێناوە، واتە پاش ئەوەی پەیوەندیەکانی لەگەڵ ئەم ئافرەتانەدا شکستی هێناوە، کەواتە ئاشکرایە کەفاکتەری خودی زاڵبووە بەسەر

زانیاریــە رۆشــنبیریەکانی نیچــەدا, لــەبارەی بەســتنەوەی واقیعیانــەی بــەجیهانی دەوروبــەرەوە، لێرەدا دەگەڕێتـەوە بـۆ ســەردەمی یۆنــانی ونمونــەی بــاڵای خــۆی، لەبیرۆکــەی یۆنانیـەکان, دەربـارەی ئـافرەت وەردەگرێـت وئـەو شـتە بـێ وێنانـەی یۆنانیـەکان, بەدیاردەیـەکی دروسـت وپـاك لەقەڵـەم دەدات، پێیوایە ئارەزوی پیاوان لەخۆشەویستنی ئافرەتدا, لەسەردەمی یۆنانیەکاندا, بەهۆی زاڵبوونی گیانی پیاوانەدا بـوو, بەسـەر یۆنانیەکانـداو جـەخت لەسـەر ئـەوە دەکاتـەوە, کـەرۆڵی ئافرەت لەسـەردەمی یۆنانیەکانـدا، هـەر بریتـی بـوو لەدروسـتکردن، یـان لـەدایکبونی کـوڕی خـاوەن جەسـتەی بەهێز، وەکو باوکیان، ئەویش لاویەتی شارستانیەتی یۆنانی پاراسـتوە، شارسـتانیەتی پیاوگـەری دورودرێـژترە، چـونکە تێکـەڵکردنی سروشـتی سـەردەمەکان, والـەرۆڵی ئـافرەت دەکـــات, کەتـــەنها کـــوڕی بـــەهێز ببیـــنن وهـــەموو گەشەســەندنەکانی مرۆیــی لــەنێوان هەردووســەردەمەکەدا پشـتگوێ بخـەن. گومـانی تێدانیـە نیچـە هـەردوو سـیفەتە کۆمەڵایەتیـەکان وسـیفەتە سروشـتیەکان تێکـەڵ دەکـات وبـەقوڵی بـیری لـەهۆی ئـەم خەوشـداریەی, کەدیویـەتی لەئافرەتانـدا، نەکردووەتـەوە، پێیوابـووە کەئـەوە سیفەتێکی سروشــتیە تیایانــداو ئــەوەی بــەدی نــەکردوە کەئــەو کەموکوڕییـــە، رەنگـــە ئـــەنجامی فاکتـــەری کۆمەڵایـــەتی دیاریکراوبێت، نەك پێکهاتەی سروشتی، ئەم هێرشەی نیچە بۆسـەر ئـافرەت, بـەم شـێوە تونـدە بەلامانـەوە سـەیرنابێت، کەتیایدا گرنگی بەفاکتەرە کۆمەڵایەتیەکان نەداوەو ئافرەت, دەخزێنێتـە ماڵـەوەو ملکەچـی وروژانـەکانی پیـاوی دەکـات، سروشتیەکە گوشاری چەند سەدەو نەوەش وای لێکردبێت, کـــەگیانی پارێزگـــاریکردن وخزانـــە ناوماڵـــەوەی تیادروســـتکردبێت وبیرلەشـــکاندنی کـــۆت وبەنـــدەکانی دەسەڵاتی باوی ناوکۆمەڵگە نەکاتەوە.

نیچە و نەتەوە

نازیەکان بانگەشەی ئەوەیان کرد, کەنیچە فەیلەسوفێکی رەگەزپەرست بووە بەنەتەوەکـەی وڕێگـەی بەشـۆڕش وجـەنگ داوەو لـەپێناو یەکلاییکردنـەوەی هەرململانێیـەك کەلـەنێوان نیشـتیمانەکەی وئـەوانی تـردا روودەدات، ئەمـەش لـەپێناو سـەروەری نیشـتیمانەکەی وسـەرکەوتنی رەگەزەکـەی بەسـەر رەگـەزەکانی تـردا. گەرببپرسـین, ئایـا ئەمـە راوبۆچـوونی تــەواوی نیچــەیە؟ پێدەچـێت ئــەو بانگەشـەیەی نازییـەکان پێچەوانەی واقیع بن، چونکە نیچە وەکو دەزانرێت پشتگیری لەنەتەوەکــــەی نــــەکردوەو رەگەزپەرســــتیش نــــەبووە بۆنەتەوەکـەی، وەکـو فەیلەسـوفە نازیـەکان بـۆی چـوون، وبانگەوازیشـی بۆشـەڕ نـەکردووە بۆهـەمان ئـەو مەبەسـت وبنیاتانەی کەنازیەکان بۆی چوون.

کۆزیما

د.زەکـەریا لــەم بارەیــەوە دەڵــێ: لــەبارەی نیشــتیمان پەروەریـەوە، نیچـە رەگەزپەرسـتی بۆئـەڵمانیا نـەکردوە، وەك لەسـەردەمی بسـماركدا بانگەشـەی بـۆکراوە لـەپاڵ هـەردوو جەنگ دا.

نیچە لەو ئەڵمانیانە نەبوو کەستایشی رەگـەزی ئەڵمانی بکـات وگـۆرانی بۆگـەل وبڵنـدبوونی بەسـەر گـەلانی تـردا وتبێـت، بـەڵکو زۆر جـار خەوشـەکانی رەگـەزی ئـەڵمانی دەرئەخست لەرووی نادیاری وسۆفیگەری وهەژاری لەرووني وئاشکراییداو رۆشنبیری فەرەنسی بەمەزنتر داناوەو کاریگەر بـووە بەبیرمەنـدەکانی ولەسـەروی هاوڵاتیـانی ئـەڵمانیای دانـــاون. نمونـــەی بـــاڵا لای نیچـــە تێپەڕانـــدنی ســـنورە تەســـکەکانی نەتەوەیـــەو شـــانازی بـــەوەوە کـــرد لەســـاتە وەختەکانی بیرکردنەوەی هۆشیاریدا، لەم روەوە دەڵـێ: ئەو بنەڕەتـەی لێـوەی هـاتوم، بـەتوانای کـردوم کـە بـۆدوورتر لەئاسۆی ناوچەیی ونیشتیمانی بڕوانم وکارێکی گران نابێت کەئەوروپیەکی دڵسۆزو چاك بم, بەڵکو نیچە هێرشی دەکردە سەر رەگەزپەرستی نیشتیمانی بەگشتی وبەرهەڵستی بەردەم

تێکەڵبوونی گەلانی ئەوروپای وای دائەناو دواتر ڕەخنەی لێگرتووەو دەڵێ: بەرژەوەندی هەموان-گەلان- لەوەدانیە بایەخ بەم گیانی نەتەوەییە بدەن، وەکو زۆر دەوترێ، بەڵکو لەبەرژەوەندی بنەماڵە دەسەڵاتدارە دیاریکراوەکان وچینە بازرگانی وکۆمەڵایەتیە دیاریکراوەکاندایە. بەم شێوەیە ڕەگەز پەرستی نیشتیمانی توندڕەو، بەفریودانی بەرژەوەندیەکانی گەلان دائەنێت وبانگەشە بۆجۆرێك لەگیانی جیهانی دەکات، پێدەچێت دەسەڵاتی گیانی یۆنانی، بەسەر بیرکردنەوەیدا بواری بۆسەروەری ڕاگرتنی ئەڵمانی نەهێشتبێتەوە، چونکە هەمیشە خەونی بەلەدایکبوونی شارستانیەتی گریکەوە دەبینی، کەهەموو جیهان بگرێتەوەو سنورە تەسکەکانی نیشتیمانگەری ببەزێنێت، سەبارەت بەرەگەز پەرستی کردن بۆرەگەزی ئاری، ئەمەش هیچ بەڵگەیەکی بۆنیە، بەڵکو شوکردنی خوشکەکەی بەیەکێك لەرەگەزپەرستەکان کەئەویش (بر نارد فورستەر)ە، کارێکی ئازاربەخش بوو بۆ نیچە وپەیوەندیشیان، تاکو کۆتایی دۆستانە نەبوو. ڕاستی بیروڕا ڕاستەقینەکانی نیچە، هەرگیز نابن بەپشتگری بۆرەگەزی ئاری، بەڵکو پێیوابووە کەرەگەزی ئەڵمانی لەتێکەڵبوندا بووەو خاوێن نیە لەرەگەزی تر، ئەمەش سروشتی ڕاستی ئەڵمانیەکانە، ئەگەرچی نیچە

لۆسالۆمی

هێرش زۆری کردۆتەسەر جولەکە، بەڵام ئەوە لەبەرئەوە نەبووە کەلەرەگەزی(سامی)ن ، کەخاوەنی سیفەتی دژ بەرەگەزی ئاریە, کەئەڵمانیەکان سەربەئەون، بەڵکو ئەمە هۆکاری جیاوازی هەبووە، هێرشی نیچە بۆسەر جولەکە بۆهۆکاری مێژوویی دێرین دەگەڕێتەوەو پەیوەندی بەجولەکەی هاوچەرخی خۆیەوەنیە، بەرای ئەو, جولەکە بنەڕەتی مەسیحیەکانەو هەندێ جاریش هەردووکیان بەیەك تەوژم لەقەڵەم دەدات وبەلێپرسراویان دائەنێت وبەرامبەر بەگیانی لاوازی دەسخەڕۆکردن دایناون، کەئەمەش بەڕای ئەو, دوو سیفەتی ئایین خوازەکانن، هەربۆیە هێرشەکەی نیچە بۆسەر جولەکە درێژەپێدەری هێرشەکەیەتی بۆسەر مەسیحیەکان وبەیەکێك لەبنەڕەتەکانی مەسیحیەتی داناوە، ئەمەش دووربووە لەهەموو ڕەگەزپەرستیەك، چونکە هێرشی کردوەتە سەر مەسیحیە ئەڵمانیەکانیشن، سەبارەت بەجولەکە هاوچەرخەکانی نیچە، خودی نیچە بەسۆز بووە بەرامبەریان وبەرگری لەمەسەلەکەیان کردووەو بەپایە بەرزی داناون.

سەرچاوە: نیچە/ موسوعە فلسفیە/ د.مصطفی غالب